

Отже, можна стверджувати, що агоністична модель демократії та філософська пайдея не тільки сумісні, але й філософська пайдея та філософська освіта можуть стати ключем до зміцнення й утвердження демократії та відродження політичного.

Література:

1. Маяцкий М. Демократия как судьба. Логос. 2004. № 2 (42). С. 3–14.
2. Муфф Ш. К агонистической модели демократии модели демократии / пер. с англ. А. Смирнова. 2004. № 2 (42). С. 180–197.
3. Mouffe, C. The Return of the Political. London: VERSO, 1993. 156+viі p.
4. Прокопенко В. В. Философская пайдея и Платоновский вопрос. Харьков: Монограф СПДФЛ Чальцев А. В., 2012. 322 с.

Слободян Оксана

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ЄВГЕН СПЕКТОРСЬКИЙ ПРО ПРАВознавство ЯК «МОРАЛЬНУ СОціологію»

Філософсько-правова тематика була надзвичайно актуальна в інтелектуальному середовищі Російської імперії на початку ХХ ст. У ситуації модернізації, кризи політичної системи та суспільних реформ питання про природу права, правову свідомість і роль правого устрою в житті суспільства були предметом активних дискусій як серед філософів та правознавців, так і серед освіченої публіки.

Як тогочасні історики філософії [2, с. 774; 4, с. 387], так і сучасні дослідники [1, с. 79] згадують видатного філософа та правознавця, декана юридичного факультету (1918) та останнього ректора (1918–1919) Університету Св. Володимира Євгена Васильовича Спекторського (1875–1951) серед провідних мислителів, які розробляли найдискусійніші філософсько-правові питання. З такими впливовими філософами й теоретиками права, як Павло Новгородцев, Лев Петражицький і Богдан Кістяківський,

Є. Спекторський мав особисті та професійні контакти [6, с. 146, 249, 371], дискутував на правові теми на сторінках журналу «Юридический вестник» [3; 5; 7].

Тривале й ретельне розроблення теоретичних проблем суспільствознавства привело Є. Спекторського до пошуку визначальної риси наук про людину, якою, за висновком філософа, є моральність. У цьому контексті особливого значення набуло дослідження вченого в царині філософії права, адже останнє він розумів як «моральну соціологію», тобто науку і нормативну, і великою мірою дотичну до емпіричної реальності.

Питання про сутність права в Є. Спекторського тісно пов'язане з етикою й деонтологією. Учений зазначав, що право та етика об'єднані особливим моральним світоглядом («жизнепонимание»), по суті відмінним від фізичного та психологічного погляду на людину. Моральний світогляд ґрунтується на двох засадничих принципах, що становлять необхідну основу для теорії етичного пізнання: на свободі волі («полной возможности каждого лица поступать так или иначе и сообразно с этим исполнять или не исполнять свою нравственную или юридическую обязанность») [10, с. 65] та переконанні в об'єктивному існуванні норми належного – понять добра та зла, справедливості та несправедливості, які скеровують поведінку людини й дають критерії, щоб оцінити її вчинки.

Визначаючи відношення науки та життя, Є. Спекторський описує їх у термінах двох систем – системи життя й системи думки. Соціологічні системи думки спрямовані на адекватне відображення дійсності в тому вигляді, у якому вона постає; перетворення цієї дійсності відповідно до певних цілей характеризує політичну систему; та система, що не описує, а конструє належне, моральна. У цьому контексті Є. Спекторський окремо виділяє й систему права: з одного боку, юриспруденція вивчає усталений

порядок певного об'єднання людей («общезития»), який реально існує, діє і стійкість якого свідомо підтримується. З другого боку, юридичні системи приписують певні норми поведінки – норми належного [9, с. 2]. Отже, право стосується і емпіричної дійсності суспільства, і його деонтології.

Правову перспективу розгляду суспільного життя Є. Спекторський називає моральною соціологією й відмежовує її від звичайної соціології, що постала в межах позитивізму О. Конта. Для останньої, як зауважує вчений, суспільство постає як стихійне емпіричне явище, натомість моральна соціологія досліджує суспільство на основі суперечок, що доходять до судового розгляду, тобто на основі претензій, які ґрунтуються на певному нормальному суспільному порядку. Така перспектива неминуче стосується питання про право та справедливість, тобто етичних категорій. Учений наголошує, що через це правознавство не дорівнює соціології, яка просто описує стан справ у суспільстві, а «представляет специально нравственную социологию, освещающую и оценивающую эти отношения с точки зрения известных правил долженствования» [9, с. 19]. Як наголошує Є. Спекторський, правові відносини між людьми – це суто моральні відносини між особами, і якщо ми, услід за Ш. Монтеск'є, розуміємо юридичні закони саме як відносини, то це має сенс, лише якщо маємо на увазі моральні відносини.

Учений визнає тісний зв'язок права та суспільства, але й наголошує на особливому розумінні суспільства в цьому контексті: «Без общества нет права. И без права, вероятно, нет общества. Но общество при этом разумеется не как арифметическая сумма или физический агрегат или биологическое общезитие, а как известный моральный союз. И юридическая социология – это социология именно такого союза» [10, с. 70]. Будь-які інші інтерпретації суспільства для Є. Спекторського неприйнятні, адже поширення цього

поняття на явища поза моральним світом приводять до соціології «зоологической, химической или астрономической» [10, с. 72]. У природі ми також можемо групувати об'єкти та організми за ознаками, властивими їй людському суспільству, але лише люди здатні до моральності, тож особливою ознакою людського суспільства є саме моральна підстава об'єднання.

Отже, правознавство для Є. Спекторського постає абстрактно-раціональною суспільною наукою, що працює як з ідеальними нормами належного, так і з актуальними проблемами та викликами суспільства, ґрунтуючись на розумінні людини як моральної істоти, а суспільства – як спілки моральних істот.

Література:

1. Жуков В. Н. Религиозный смысл философии права П. И. Новгородцева Философия права: П. И. Новгородцев, Л. И. Петражицкий, Б. А. Кистяковский / под ред. Е. А. Прибытковой. М.: Политическая энциклопедия, 2018. С. 78–97.
2. Зеньковский В. В. История русской философии. М.: Академический Проект; Раритет, 2001. 880 с.
3. Кистяковский Б. А. Кризис юриспруденции и дилетантизм в философии. *Юридический вестник*. 1914. Кн. V(I). С. 70–106.
4. Лосский Н. О. История русской философии / пер. с англ. М.: Советский писатель, 1991. 480 с.
5. Михайлов П. Е. О реальности права. *Юридический вестник*. 1914. Кн. V(I). С. 5–52.
6. Спекторский Е. В. Воспоминания / вступ. ст. С. И. Михальченко, Е. В. Ткаченко; подгот. текста, коммент. С. И. Михальченко; коммент. П. А. Трибунского. Рязань, 2020. 654 с.
7. Спекторский Е. В. К спору о реальности права. *Юридический вестник*. 1914. Кн. V(I). С. 53–69.
8. Спекторский Е. В. Пособие к лекциям по философии права. Вып. I. К.: 1917. 132 с.
9. Спекторский Е. В. Теория солидарности. *Юридический вестник*. 1916. Кн. XIII(I). С. 53–69.
10. Спекторский Е. В. Философия и юриспруденция. *Юридический вестник*. 1913. Кн. II. С. 60–92.